

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

**OLIIY TA'LIMDA AKADEMIK MUNOZARANI STRUKTURAVIY
TASHKIL ETISH ASOSIDA OG'ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISH
METODIKASI (INGLIZ TILI FANI MISOLIDA)**

Toshqinboyev Shohrux Kozimjon o'g'li
Namangan davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya.

Maqolada oliy ta'lim sharoitida akademik munozarani strukturaviy tashkil etish orqali talabalar og'zaki nutqini rivojlantirish metodikasi yoritiladi. Akademik munozara talabaning fikrni mantiqan qurishi, dalillashi, qarshi fikrni tahlil qilishi va mulohazani madaniyatli tarzda himoya qila olishi kabi kompetensiyalarni bir vaqtning o'zida faollashtiradigan ta'limiy faoliyat turidir. Strukturaviy tashkil etish deganda munozaraning maqsadi, rollar taqsimoti, vaqt va navbat tartibi, dalil keltirish mezonlari, savol berish va rad etish bosqichlari, yakuniy xulosa hamda baholash rubrikasi oldindan aniq belgilanishi tushuniladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, akademik munozara, og'zaki nutq, argumentatsiya, debat, interaktiv metodika, til tayanchi, baholash rubrikasi.

**МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ УСТНОЙ РЕЧИ НА ОСНОВЕ СТРУКТУРИРОВАННОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ДИСКУССИИ В ВЫСШЕМ
ОБРАЗОВАНИИ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)**

Тошкинбоев Шохрух Козимжон угли
Независимый исследователь, Наманганский государственный университет

Аннотация.

В статье рассматривается методика развития устной речи студентов в условиях высшего образования посредством структурированной организации академической дискуссии. Академическая дискуссия представляет собой вид учебной деятельности, который одновременно активизирует такие компетенции обучающихся, как логическое построение мысли, аргументация, анализ альтернативных точек зрения и культурное отстаивание собственной позиции. Под структурированной организацией понимается предварительное четкое определение цели дискуссии, распределение ролей, регламент времени и очередности выступлений, критерии аргументации, этапы постановки вопросов и опровержения, формулирование итоговых выводов, а также использование оценочной рубрики.

Ключевые слова: высшее образование, академическая дискуссия, устная речь, аргументация, дебаты, интерактивная методика, языковая опора, оценочная рубрика.

**METHODOLOGY FOR DEVELOPING ORAL SPEECH THROUGH STRUCTURED
ORGANIZATION OF ACADEMIC DEBATE IN HIGHER EDUCATION (ON THE
EXAMPLE OF TEACHING ENGLISH)**

Toshkinboev Shokhrux Kozimjon Ugli
Namangan State University, Independent Researcher

Abstract.

The article examines a methodology for developing students' oral speech in higher education through the structured organization of academic debate. Academic debate is a form of educational activity that simultaneously activates such competencies as logical thinking,

argumentation, analysis of opposing viewpoints, and the ability to defend one's opinion in a cultured and respectful manner. Structured organization implies the prior clear definition of the debate's objectives, role distribution, time management and turn-taking procedures, criteria for presenting arguments, stages of questioning and rebuttal, formulation of final conclusions, as well as the use of an assessment rubric.

Keywords: higher education, academic debate, oral speech, argumentation, debate, interactive methodology, language support, assessment rubric.

KIRISH

Oliy ta'limda ingliz tili o'qitishning amaliy natijasi ko'pincha talabaning og'zaki muloqotda erkin va maqsadga muvofiq ishtirok eta olish qobiliyati bilan o'lchanadi. Biroq og'zaki nutqni rivojlantirish faqat mavzuni gapirtirish yoki savol javob bilan cheklansa, talaba ko'p hollarda tayyor qoliqlar doirasida qolib ketadi, fikrni dalillash, pozitsiyani himoya qilish, suhbatdosh fikrini tahlil qilish va javobni tez qurish kabi real kommunikativ vazifalarda qiynaladi. Shu sababli oliy ta'lim muhitida og'zaki nutqni rivojlantirish uchun talabaning intellektual resursini ishga soladigan, bahs yuritish madaniyatini shakllantiradigan va bir vaqtning o'zida til vositalarini faol qo'llashga majbur etadigan metodik yechim zarur bo'ladi. Akademik munozara ana shunday yechimlardan biri bo'lib, u talabaning nutqiy faoliyatini mantiqiy tuzilma, dalil, misol, taqqoslash, inkor va xulosa kabi akademik amallar bilan bog'laydi.

Akademik munozara samarali bo'lishi uchun u o'z holiga tashlab qo'yilmaydi. Talabalar bahslashsin degan topshiriqning o'zi natija bermaydi, chunki bahs jarayonida kimdir haddan tashqari faol bo'ladi, kimdir sukutga ketadi, vaqt tartibsiz ketadi, dalillar hissiy bahoga aylanadi, til xatolari ko'payadi va munozara maqsadidan chekinadi. Shu nuqtada strukturaviy tashkil etish masalasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Akademik munozara oliy ta'limda ikki vazifani birlashtiradi. Birinchi vazifa til o'rgatish bo'lib, talaba leksik birliklar, grammatik vositalar, bog'lovchi ifodalar, muloqot strategiyalari va talaffuz elementlarini real nutqiy vaziyatda qo'llaydi. Ikkinchi vazifa akademik kompetensiya bo'lib, talaba pozitsiya tanlaydi, dalil to'playdi, ishonchli manbaga tayanadi, qarshi fikrni inkor etadi, savol beradi va xulosani mantiqan yakunlaydi. Shuning uchun munozara metodikasi faqat til mashqi emas, balki akademik fikrlashni nutq orqali namoyon qilish texnologiyasidir. Bu metodikada o'qituvchi monolog markazidan chiqib, jarayon dizayneri va moderator rolga o'tadi. Talaba esa faqat javob beruvchi emas, balki muloqotni boshqaruvchi, argumentatsiya quruvchi va o'z nutqini tahrir qila oluvchi subyektaga aylanadi.

Strukturaviy tashkil etishning birinchi sharti munozara mavzusini tanlash va uni o'quv maqsadlariga moslashtirishdir. Oliy ta'limda mavzu talabaning mutaxassisligi, ijtimoiy muammolar, texnologik yangiliklar, ta'lim va kasbiy etika, ekologiya, sog'liqni saqlash, media savodxonlik kabi yo'nalishlarga mos tanlansa, munozara mazmunli bo'ladi. Mavzu o'ta umumiy bo'lsa, bahs mavhumlashadi, o'ta tor bo'lsa, dalil yetishmaydi. Shu sababli mavzu bahsli bo'lishi, ikki pozitsiyani chiqarib bera olishi va dalil manbasini topish imkoni mavjud bo'lishi lozim. Mavzu tanlangach, o'qituvchi bahs tezi va antitezini aniq shakllantiradi, talabalarga asosiy tushunchalar lug'atini beradi, manba bilan ishlash bo'yicha yo'riq ko'rsatadi va bahsning yakuniy mahsulini belgilaydi. Yakuniy mahsul sifatida og'zaki chiqish bilan birga qisqa tezis, dalillar ro'yxati va refleksiya matni talab qilinsa, natija mustahkamlanadi.

Ikkinchi shart rol va qoidalarni qat'iy belgilashdir. Munozarada moderator, asosiy ma'ruzachi, dalil keltiruvchi, inkor qiluvchi, savol beruvchi, yakunlovchi kabi rollar mavjud bo'lsa, har bir talaba jarayonga kiradi va sukut zonasiga yashirinib qolmaydi. Vaqt reglamenti ham muhim: kirish nutqi, dalillar, savol javob, inkor, yakuniy so'z bosqichlari uchun aniq daqiq

belgilansa, munozara intizomli kechadi. Qoidalar madaniyatni ham himoya qiladi: shaxsga tegmaslik, faqat fikrni baholash, manbaga tayangan holda gapirish, soʻzni boʻlmaslik, savolni aniqlik bilan berish, javobda dalilga qaytish kabi qoidalar sinfdan nutqiy muhitni barqarorlashtiradi. Ayniqsa ingliz tili darsida bu qoidalar tilning funksional qoʻllanishini oshiradi, chunki talaba oʻzi istagancha emas, vazifaga mos nutqiy harakatni bajaradi [1].

NATIJALAR

Uchinchi shart til tayanchlarini yaratishdir. Akademik munozara talabalardan koʻp darajada nutqiy resurs talab qiladi: pozitsiyani bildirish, dalil keltirish, misol berish, ehtimollikni koʻrsatish, qarshi fikrni tan olish, ammo rad etish, savolni diplomatik berish, oʻz fikrini aniqlashtirish, xulosa chiqarish. Agar bu nutqiy amallar uchun tayanchlar berilmasa, talaba fikrini oddiy va takroriy gaplar bilan aytadi, munozara sifati pasayadi. Shuning uchun oʻqituvchi dars boshida yoki tayyorgarlik bosqichida akademik bogʻlovchilar, argumentativ konstruktsiyalar, rad etish va kelishish formulalari, savol berish modellari, nutqni toʻldiruvchi strategiyalar hamda talaffuz boʻyicha minimal tavsiyalarni beradi. Til tayanchlari yodlash uchun emas, munozara jarayonida qoʻllash uchun kerak. Shu sababli tayanchlar kartochka, devoriy jadval yoki qisqa qoʻllanma koʻrinishida koʻrinib tursa, talaba ulardan real vaqt rejimida foydalanadi. Natijada nutq ravonligi va aniqligi oshadi [2].

Strukturaviy metodikaning asosiy mexanizmi bosqichma bosqichlikdir. Tayyorlov bosqichida talabalar mavzu boʻyicha axborot toʻplaydi, asosiy tushunchalarni aniqlaydi, dalillarni tasniflaydi va dalil kuchini baholaydi. Bu yerda oʻqituvchi manbaning ishonchliligi, fakt va fikr farqi, statistik maʼlumotni toʻgʻri talqin qilish, misolning dolzarbligi kabi koʻnikmalarni ham kiritadi. Shundan keyin argument xaritasi tuziladi: tezis, dalil, isbot, misol, ehtimoliy eʼtiroz, javob. Argument xaritasi munozara vaqtida nutqni yoʻqotmaslikka yordam beradi. Bu bosqichda qisqa mikro mashqlar ham foydali: bir daqiqada tezis aytish, dalilni uch gapda bayon qilish, qarshi fikrni adolatli qayta aytish, soʻng javob berish kabi mashqlar talabaning nutqiy tezligini boshqaradi.

Munozaraning bajarish bosqichida strukturaviy reja boʻyicha harakat qilinadi. Avval kirish nutqi boʻladi, unda tomonlar pozitsiyasini aniq aytadi va bahs doirasini belgilaydi. Keyin dalillar bosqichi keladi, bunda har bir tomon asosiy dalillarini manbaga tayangan holda bayon qiladi. Soʻng savol javob bosqichi boshlanadi, bu bosqich ogʻzaki nutqni eng kuchli rivojlantiradigan qismdir, chunki talaba tayyor matndan chiqib, real reaksiya beradi. Savol javobda talabalar savolni aniq qoʻyish, savolga javobni asoslash, mavzudan chetga chiqmaslik va muloqot etikasi talablariga rioya qilishni oʻrganadi. Keyingi bosqich inkor va qayta dalillash boʻlib, bunda tomonlar qarshi dalilning zaif joyini koʻrsatadi, ammo shaxsga tegmaydi, faqat mantiq va manbani tahlil qiladi. Yakuniy bosqichda xulosa qilinadi, asosiy gʻoya qayta aytiladi va talaba tinglovchini ishonitirish uchun eng kuchli dalilni ajratib koʻrsatadi. Shu strukturada munozara oʻtkazilsa, dars jarayoni tartibli boʻladi va barcha talaba nutqiy faoliyatga kiradi [3].

Metodik samaradorlik teskari aloqa va refleksiya bilan yakunlanadi. Munozaradan keyin oʻqituvchi faqat xato sanab chiqmaydi. U avvalo mazmun va argumentatsiya sifatini baholaydi, keyin til va uslubiy jihatlariga oʻtadi. Bunda analitik rubrika qoʻllansa, baholash adolatli boʻladi. Rubrika tarkibida pozitsiya aniqligi, dalil sifati, mantiqiy bogʻlanish, munozara strategiyalari, muloqot madaniyati, tilning aniqligi va ravonligi, talaffuz va intonatsiya, vaqtni ushlab kabi mezonlar boʻlishi mumkin. Talabaga yakunda qisqa refleksiya yozdirish ham muhim: qaysi dalil kuchli boʻldi, qaysi joyda qiynaldi, qaysi iboralar ishladi, qaysi xatoni keyingi safar tuzatadi. Refleksiya ogʻzaki nutqni bevosita oshirmaydi degan fikr koʻrinishi mumkin, ammo u metakognitiv nazoratni kuchaytiradi, bu esa keyingi munozarada ravonlik va aniqlikni tezroq oshiradi.

Akademik munozaraning strukturaviy metodikasi ogʻzaki nutqni rivojlantirishning bir necha yoʻnalishini bir vaqtda qamrab oladi. Birinchisi ravonlik boʻlib, talaba fikrni uzluksiz

bayon qilishni o'rganadi, pauza va to'xtalishlar kamayadi, nutq tezligi boshqariladi [4]. Ikkinchisi aniqlik bo'lib, talaba grammatik shakllarni va leksik birliklarni maqsadga muvofiq tanlaydi, gap qurilishi barqarorlashadi. Uchinchisi interaktivlik bo'lib, talaba faqat monolog qilmaydi, suhbatdosh fikriga javob beradi, savol beradi, aniqlashtiradi, kelishadi yoki rad etadi. To'rtinchisi pragmatik kompetensiya bo'lib, talaba muomala etikasi, muloyim inkor, ehtiyotkor baho va akademik uslub me'yorlarini tutadi. Beshinchisi akademik argumentatsiya bo'lib, talaba dalilning kuchini farqlaydi, umumiy gap bilan cheklanmaydi, manbaga tayanib gapiradi. Shu kompleks ta'sir sabab munozara strukturaviy tashkil etilganda og'zaki nutqni rivojlantirishda oddiy suhbat mashqlariga qaraganda yuqori natija beradi.

Amaliy joriy etishda bir nechta didaktik shartlarga rioya qilish zarur. Talabalar darajasi turlicha bo'lsa, guruhlarini muvozanatli tuzish kerak, kuchli talabalar hammasini tortib ketmasin. Vaqt cheklangan bo'lsa, munozarani mikro formatga o'tkazish mumkin, masalan qisqa tezis, ikki dalil, bitta savol, bitta inkor va bitta xulosa. Muhimi struktura yo'qolmasin. Shuningdek, o'qituvchi mavzuni qiziqarli qilish bilan birga, bahs madaniyatini ham tarbiyalaydi. Ba'zan bahs qizib ketadi, ayniqsa ijtimoiy mavzularda. Shunda moderatorlik tamoyillari, mulohazani dalilga qaytarish, hissiy bahoni faktga aylantirish, agressiv ohangni yumshatish kabi pedagogik boshqaruv usullari ishga tushadi. Bu jarayonning o'zi ham talabaning kommunikativ madaniyatini oshiradi [5].

XULOSA VA MUNOZARA

Oliy ta'limda akademik munozarani strukturaviy tashkil etish ingliz tili darslarida og'zaki nutqni rivojlantirishning yuqori samarali metodik yo'lidir. Strukturaviy yondashuv munozarani tartibli jarayonga aylantiradi: mavzu va tezis aniq bo'ladi, rollar va vaqt belgilangan bo'ladi, til tayanchlari taqdim etiladi, bosqichlar ketma ket bajariladi, baholash rubrikasi va refleksiya orqali natija mustahkamlanadi. Shunday sharoitda talaba ravon gapirishni, fikrni mantiqan qurishni, dalil keltirishni, savol berishni, qarshi fikrni tahlil qilishni va akademik muomala madaniyatini birgalikda o'zlashtiradi.

Metodik xulosa sifatida aytish mumkinki, munozaraning sifati erkin bahsga tashlab qo'yish bilan emas, didaktik dizayn bilan belgilanadi. O'qituvchi jarayonni konstruktor sifatida qurib bersa, talaba og'zaki nutqda mustaqil va mas'uliyatli subyektga aylanadi. Natijada oliy ta'lim bitiruvchisida kasbiy va akademik muloqot uchun zarur bo'lgan nutqiy kompetensiya shakllanadi, bu esa ta'lim natijasining amaliy qiymatini oshiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Thornbury S. How to Teach Speaking. Harlow: Pearson Education, 2015. 164 p.
2. Brown H. D. Teaching by Principles An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Pearson Education, 2017. 410 p.
3. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
4. Swain M. Communicative competence Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development. In: Input in Second Language Acquisition. Rowley: Newbury House, 2015. P. 235–253.
5. Paul R., Elder L. The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools. Dillon Beach: Foundation for Critical Thinking, 2019. 64 p.